

AHOLINI ZILZILAGACHA ZILZILA PAYTIDA VA ZILZILADAN KEYIN TO'GRI HARAKATLANISHGA O'RGATISH USULLARI

Karimov Hamraquul Sattarovich

Jizzax viloyati favquloda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi
katta o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12682012>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Aholini zilzila paytida va zilziladan keyin to'gri harakatlanishga o'rgatish usullari. Shahar vayronalari hududida qutqaruv ishlarini olib borish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Shahar vayronalari, jamoat binolari, zilzila, qutqarish ishlari.

METHODS OF TRAINING THE POPULATION TO PROPERLY BEHAVIOR BEFORE THE EARTHQUAKE AND AFTER THE EARTHQUAKE

Abstract. This article discusses ways to educate residents on proper movement during and after an earthquake. Information about conducting rescue operations in the area of city ruins is given.

Key words: City ruins, public buildings, earthquake, rescue work.

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПРАВИЛЬНОМУ ПОВЕДЕНИЮ ПЕРЕД ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЕМ И ПОСЛЕ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯ

Аннотация. В данной статье рассмотрены методы обучения населения правильному передвижению во время и после землетрясения. Приведены сведения о проведении спасательных работ в районе руин города.

Ключевые слова: Руины города, общественные здания, землетрясение, спасательные работы.

Katta maydondagi turar-joy va jamoat binolarining ommaviy vayron bo'lishi, avtomobil yo'llari, temir yo'llarning shikastlanishi, elektr ta'minoti va kommunal tarmoqlarning, telefon aloqalarining ishdan chiqishi, odamlar va hayvonlarning nobud bo'lishi zilzila oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha qator vazifalarni hal etishni taqozo etmoqda. Zilzila oqibatlarini bartaraf etishda ikkita asosiy bosqichni ajratish mumkin:

- qidiruv-qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlar;
falokat zonasining ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini tiklash.

1-bosqich. Zilzila sodir bo'lgan dastlabki soat va kunlarda vayron bo'lgan bino va inshootlar vayronalari ostida qolgan odamlarni qutqarish uchun imkon qadar tezroq barcha mahalliy va kelayotgan organlar va kuchlarni qat'iy nazoratga olish va maqsadli faoliyatini tashkil etish. Buning uchun: buzilgan boshqaruvni tiklash, vaziyatni va zilzila oqibatlarini baholash, komendantlik xizmati va jamoat tartibini muhofaza qilishni kuchaytirish, zarar ko'rgan hududlarni begonalardan izolyatsiya qilish, kuchlar guruhini yaratish va qidiruv-qutqaruv ishlarini tashkil etish. boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni bajarish, tabiiy ofatlar sodir bo'lgan hududda aholi uchun minimal zarur yashash sharoitlarini ta'minlash. Kuchlar guruhini yaratishda barcha ishlarni imkon qadar tezroq bajarish zarurligini hisobga oling. Qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni, shuningdek, aholi hayotini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishda asosiy vazifalar quyidagilardir:

Qutqaruv ishlari uchun:

Turli bino va inshootlarga yetkazilgan zarar hajmi va darajasini aniqlash, jabrlanganlar vayronalar ostida eng ko'p to'plangan joylarni hamda ularni qutqarish uchun tarqatuvchi kuchlar va vositalarni aniqlash;

Jabrlanganlarni vayronalar ostidan qidirish va olib chiqish, ularga birinchi tibbiy va birinchi tibbiy yordam ko'rsatish, so'ngra statsionar tibbiyot muassasalariga evakuatsiya qilish;

Vayronalarni qayta tiklash o'lik odamlar, ularni ro'yxatga olish va dafn qilishni tashkil etish;

Boshqa shoshilinch ishlar uchun:

Kirish yo'llarini va kelayotgan transport vositalarini joylashtirish uchun maydonlarni tozalash, kirish yo'llarini tartibga solish va harakat yo'llarini yaxshi holatda saqlash; vayron qilingan temir yo'l liniyalarini tiklash;

Jabrlanganlarning hayotiga tahdid soluvchi va qutqaruv ishlarini olib borishga to'sqinlik qiluvchi kommunal va texnologik tarmoqlardagi yong'inlarni mahalliyashtirish va o'chirish, avariya va ularning oqibatlarini bartaraf etish;

Qulashi mumkin bo'lgan binolar va inshootlarning konstruktsiyalarining qulashi, ish paytida harakatlanishdan to'siqlarning beqaror qismlarini mahkamlash;

Shaharlarning asosiy transport yo'nalishlarini yoritish uchun statsionar elektr tarmoqlarini tiklash va aholi punktlari, shuningdek, qutqaruv ishlari olib borilgan ob'ektlar;

Ish joylarida va unga tutash avtomobil yo'llarida transport harakatini tartibga solish maqsadida komendant xizmati va jamoat tartibini muhofaza qilish (PLO)ni tashkil etish;

Asbob-uskunalarining maqsadiga muvofiq ishlatilishini nazorat qilish, o'g'irlik va talon-taroj qilish holatlariga chek qo'yish;

Ish davomida aniqlangan qiymatlarni (pul, zargarlik buyumlari va boshqalar) hisobga olish va tegishli organlarga topshirish;

Qutqaruv ishlariga jalb etilgan xodimlar o'rtasida kasalliklarning oldini olish maqsadida epidemiyaga qarshi va sanitariya-gigiyena tadbirlari kompleksini tashkil etish;

Zilzila paytida nobud bo'lgan hayvonlarni dafn qilishni tashkil etish;

Moddiy-texnik ta'minot uchun:

Avtokranlar, ekskavatorlar, yuk ko'taruvchilar, buldozerlar, samosvallar va kichik o'lchamdagi mexanizatsiyalash uskunalar bo'lgan xodimlar tarkibi;

Uskunalariga texnik xizmat ko'rsatish va joriy ta'mirlash va yoqilg'i-moylash materiallari bilan ta'minlash;

Xodimlarni almashtiriladigan kiyim-kechak, shaxsiy himoya vositalari, zarur asbob-uskunalar va jihozlar bilan o'z vaqtida ta'minlash;

Jalb qilingan xodimlarning hayotini ta'minlash ish, turar joy, ovqatlanish, hammom-kir yuvish va tibbiy yordam, pochta xizmatlari;

Zarar ko'rgan shaharlar va aholi punktlari aholisining turmush tarzini ta'minlash uchun:

Nogiron aholini, birinchi navbatda, ayollar va bolalarni zarar ko'rgan hududlardan zarar ko'rmagan hududlar va hududlarga vaqtincha ko'chirish;

Jabrlangan aholini issiq kiyim va zarur ashyolar bilan ta'minlash, ovqatlanish va suv

ta'minoti, chodirlarda, uylarda va zilzilaga chidamli binolarda vaqtinchalik joylashtirish;

Aholi o'rtasida yuqumli kasalliklar paydo bo'lishining oldini olish va oldini olish, kasallanganlarni aniqlash va izolyatsiya qilish;

Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishda avariya -qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni o'tkazish usullari.

Avariya - qutqaruv ishlarining turlari quyidagilardan iborat:

- harakat marshrutlari va shikastlangan hududda, ob'ektlarda razvedka ishlarini olib borish;

- harakat marshrutlari va shikastlangan hududdagi, ob'ektlardagi yong'inlarni cheklash va bartaraf etish;

- jabrlanganlarni qidirib topish va ularni vayron bo'lgan, zararlangan, yonayotgan binolardan, suv, gaz, tutun bosgan bino hamda vayrona uyumlari orasidan olib chiqish;

- jabrlanganlarga birinchi tibbiy yordamni ko'rsatish hamda ularni shifoxonalarga jo'natish;

- havo almashtirgichi buzilgan, shikastlangan himoya inshootlariga havoni yetkazib berish;

- odamlarni sanitar qayta ishlovdan o'tkazish, uy hayvonlariga vetYerinar qayta ishlov berish, texnika, kiyim - kechak, oziq - ovqat, xom ashyo, suv va yem -xashaklarni dezaktivatsiya va degaztsiya qilish.

- epidemiya yuzaga kelishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida kerakli sanitariya-gigiena choralari va epidemiyaga qarshi tadbirlarni tashkil etish, zarur deb topilgan shikastlanish hududlarida (sel, suv toshqini va b.) karantin e'lon qilish;

- aholini suv, oziq - ovqat va eng zarur narsalar bilan ta'minlash. - aholini xavfsiz joylarga ko'chirish;

Kechiktirib bo'lmaydigan birlamchi tiklash ishlarining turlari quyidagilardan iborat:

- vayrona uyumlari orasida va zararlangan hududlarda kolonna yo'llarni tayyorlash, ya'ni piyodalar va transport vositalari uchun yo'l ochish;

- qutqarish ishlarini olib borish uchun sharoit yaratish maqsadida gaz, energetika, suv, kanalizatsiya va texnologik tarmoqlardagi avariylarni cheklash;

- imorat va inshootlarning bosib tushish xavfi bo'lgan, harakat xavfsizligiga hamda avariya - qutqaruv ishlarini olib borishga halaqit beradigan konstruksiyalarini mustahkamlash yoki buzib tashlash;

- qutqaruv ishlarini o'tkazishni ta'minlash maqsadida, zararlangan aloqa yo'llarini va kommunal - energetika tarmoqlarini tuzatish yoki qayta tiklash;

- turli xildagi portlovchi qismlarni, portlovchi aslahalarni topish, zararsizlantirish va yo'qotish ishlari.

Avariya - qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan birlamchi tiklash ishlarining bajarilishi favqulodda vaziyat ko'lamiga, turiga, fuqaro himoyasi kuchlarining hajmiga hamda ularning Tayyorgarlik darajasiga, sodir bo'lgan vaqtiga (yil

davomida, kuni), ob - havoga va boshqa ko'pgina omillarga bog'likdir. Favqulodda vaziyatlar vaqtida bajariladigan ishlarga Tayyorgarlik tartibi, fuqaro himoyasi tuzilmalarining hatti - harakatlari oldindan rejalashtirish asosida belgilanadi. Bu rejalar tuman, shahar va viloyat miqyosida oldindan tuzib chiqiladi. Rejani tayyorlashda sodir bo'lishi mumkin deb bashorat etilgan favqulodda vaziyatlar asos bo'lib xizmat qiladi. Ommaviy qirg'in kurollardan shikastlangan o'choqlarda QBTIning tashkiliy olib borish uchun, tinchlik davrida fuqaro himoyasining boshlig'i qaror bilan fuqaro himoyasi kuchlarining harakat qilish yo'llar tuziladi. Favqulodda vaziyatlar vaqtida fuqaro himoyasi tuzilmalarining hatti - harakatlari o'z vaqtida tashkil etilgan va olib borilgan razvedka ma'lumotlariga hamda ma'lumotlarda aks ettirilgan aniq shart - sharoitga bog'liqdir. Razvedka ishlari fuqaro himoyasi kuchlarining vazifalariga mos va bajarilishi zarur bo'lgan keyingi hatti - harakatlarga bog'langan holda olib boriladi.

Tabiiy ofatlar, ishlab chiqarishda sodir bo'ladigan avariya va halokatlar oqibatlarini bartaraf etishga shu hududa joylashgan FVDT tuzilmalari jalb etiladi. Zarurat paydo bo'lsa, fuqaro himoyasi boshlig'ining ko'rsatmasiga binoan chegaradosh hududlar, shaharlar, viloyatlar va vazirliklarga qarashli tuzilmalar ham jalb etiladi.

Harakatlanuvchan kuchlar tarkibiga shahar, tuman fuqarola himoyasining hududiy, ishlab chiqarish tamoyiliga ko'ra tuzgan tizimlari hamda harbiylashgan fuqaro himoyasi qismlari kiradi. Tuzilmalar tarkibiga kiritilgan kuchlarning yig'ilish joyi ob'ektdagi tuzilmalarni taYerholga keltirish uchun odatda xalq xo'jaligi ob'ekti hududida tashkil etiladi. Hududiy yig'ma otryadlarning yig'ilish joyi ish bajariladigan hudud yo'nalishida joylashgan aholi yashash joylarida tashkil etiladi.

Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish uchun tuzilmalar yig'ilgan joydan to'g'ridan - to'g'ri va tezkorlik bilan favqulodda vaziyat sodir bo'lgan hududga yuboriladi. Belgilangan marshrut davomida vayrona uyumlari va yong'inlar, buzilgan ko'priklar bo'lishi mumkinligini inobatga olgan holda tuzilmalarining harakati to'xtab qolmasligini ta'minlash chora - tadbirlari ko'rilishi kerak.

Favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish jarayonida tuzilmalarning doimiy o'zaro aloqasi muhim ahamiyatga egadir. Tuzilmalarning bir joyda, bir vaqtda va bir maqsad uchun o'zaro kelishgan holda ish olib borishlari natijasida ular o'z vazifalarini muvaffaqiyatli bajaradilar.

Favqulodda vaziyatlar sodir bo'lgan hududlarda komendantlik xizmati tashkil etiladi. Bu xizmat favqulodda vaziyat sodir bo'lgan hududga yoki ob'ektga aholini yaqinlashtirmaydi, aholini va moddiy boyliklarnievakutsiya qiladi, jamoat tartibini saqlaydi, tuzilmalar va aholi tomonidan o'rnatilgan tartibga hamda harakat qoidalariga rioya qilinishini nazorat qiladi, alohida ahamiyatga ega bo'lgan inshootlarni qo'riqlaydi. Komendantlik xizmatiga xalq xo'jaligi ob'ektlarining jamoat tartibini saqlash tuzilmalari hamda ichki ishlar xizmati xodimlari jalb etiladi.

REFERENCES

1. "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonun. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. –T.: 2007 y.

2. S. Gazinazarova, O. R. Yuldashev “ AVARIYA-QUTQARUV ISHLARI”
Toshkent 2014
3. Yormatov G'.Y. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –T.: “Aloqachi”, 2009.
4. Akobirov, S. R. (2021). hayot faoliyati xavfsizligini takomillashtirish usullari.